

**ARTHUR
KOESTLER**

**ÎN TUNERIC
LA AMIAZĂ**

Traducere din engleză de
SANDA ARONESCU

Ediție revizuită

HUMANITAS
fiction

Notă asupra ediției

Versiunea românească a romanului *Întuneric la amiază* a fost adusă la zi conform ediției apărute în 2019 la editura Scribner, care reprezintă noua traducere în engleză a romanului semnată de Philip Boehm, după manuscrisul în limba germană descoperit în 2015. După cum menționează Michael Scammell în *Introducerea* la această ediție, manuscrisul s-a aflat „în arhiva Emil Oprecht, fondator al editurii Europa din Zürich, nefiind însă arhivat ca atare. Pe prima pagină apărea titlul *Rubaschow* (transliterarea germană pentru *Rubașov*), iar numele autorului era A. Koestler. Fiecare pagină, inclusiv pagina de titlu, purta ștampila cenzorilor francezi, semn că acesta provenea din Parisul din timpul războiului, dar, la vremea arhivării, titlul nu i-a spus nimic editorului elvețian“.

Redacția

Personajele din această carte sunt imaginare. Împrejurările istorice care au determinat acțiunile lor sunt reale. Viața lui N.S. Rubașov este o sinteză a existenței mai multor oameni care au fost victime ale așa-numitelor „processe moscovite“. Autorul i-a cunoscut personal pe câțiva din ei. Această carte este dedicată memoriei lor.

Paris, octombrie 1938–aprilie 1940

„Cel care instaurează o dictatură și nu-l omoară pe Brutus, ori cel care întemeiază o republică și nu-i ucide pe fiii lui Brutus nu va domni decât puțin timp.“

MACHIAVELLI
Discursuri

„Omule, omule, nu poți trăi total lipsit de milă.“

DOSTOIEVSKI
Crimă și pedeapsă

PRIMUL INTEROGATORIU

1

„Nimeni nu poate governa rămânând nevinovat.“

SAINT-JUST

Ușa celulei se închise cu zgomot în urma lui Rubașov.

Acesta rămase câteva secunde proptit de ușă și își aprinse o țigară. Pe patul din dreapta lui erau întinse două pături destul de curate, iar salteaua de paie părea umplută de curând. Chiuveta din stânga lui n-avea dop, dar robinetul funcționa. Hârdăul de lângă ea fusese proaspăt dezinfectat, nu mirosea. Pereții de pe ambele părți erau din cărămidă compactă, ca să înăbușe bătaia semnalelor, dar, acolo unde era străpunsă de țeava de încălzire și de scurgere, fusese acoperită cu mortar și avea o rezonanță destul de bună; în plus, țeava de încălzire părea chiar să fie bună conducătoare de zgomot. Fereastră începea la nivelul ochilor; puteai să vezi în curte fără a fi nevoit să te ridici apucându-te de gratii. Până aici, totul era în ordine.

Căscă, își scoase haina, o împături și o puse pe saltea în chip de pernă. Se uită afară, în curte. Zăpada licărea gălbuie în lumina îngemănată a lunii și a felinarelor electrice. De jur împrejurul curții, de-a lungul zidurilor, fusese degajată o potecă îngustă, pentru plimbarea zilnică. Încă nu mijiseră zorile; în ciuda felinarelor, stelele

străluceau pe bolta senină, înghețată. Un soldat cu pușca în bandulieră patrula în sus și-n jos pe zidul de apărare din fața celei lui Rubașov; bătea pasul ca la paradă. Că așa o cerea regulamentul sau de frig, Rubașov nu putea spune. Din când în când, lumina galbenă a felinarelor scăpăra pe baionetă. Rubașov își scoase pantofii, stând încă la fereastră. Stinse țigara, puse mucul pe jos, la capătul patului, și rămase câteva minute așezat pe saltea. Se mai duse o dată la fereastră. În curte era liniște: santinela tocmai se-ntorcea: deasupra turnului de pază unde era instalată o mitralieră zări o fâșie din Calea Lactee.

Rubașov se întinse pe patul de cazarmă și se înveli cu pătura de deasupra. Era ora cinci și probabil că pe timpul iernii nu erau treziți înainte de șapte. Îi era foarte somn și, gândindu-se bine, ajunse la concluzia că erau puține șanse să fie luat la interogatoriu în următoarele trei, patru zile. Își scoase pince-nez-ul, îl puse pe pardoseala de piatră, lângă mucul de țigară, zâmbi și închise ochii. Se încălzise sub pătură și se simțea la adăpost; pentru prima oară, de luni de zile, nu se mai temea de visele lui.

Când, după câteva minute, paznicul stinse de afară lumina și se uită în celulă prin vizetă, Rubașov, fost comisar al poporului, dormea cu spatele la perete, cu capul pe brațul stâng întins, ieșind rigid în afara patului: doar mâna îi atârna moale și îi zvâcnea prin somn.

2

Cu o oră în urmă, când cei doi ofițeri de la Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne bubuiiau în ușa lui Rubașov ca să-l aresteze, Rubașov tocmai visa că e arestat.

Ciocăniturile se înteteau, și Rubașov se căznea să se trezească. Stăpânea tehnica de a se smulge din coșmaruri, întrucât visul despre prima sa arestare revenea, periodic, de ani de zile și se derula cu regularitatea unui ceasornic. Uneori, reușea printr-un puternic efort de voință să oprească ceasornicul, să iasă din vis prin propria sa strădanie, dar de data asta nu era în stare; ultimele săptămâni îl epuizaseră, transpira și răsuffla greu în somn; ceasornicul ticăia, visul continua.

Visa, ca întotdeauna, că cineva bătea în ușă și că afară așteptau trei bărbați să-l aresteze. Îi vedea prin ușa închisă, stând afară și izbind în ușă. Purtau uniforme noi-nouțe, costumația elegantă a gărzilor pretoriene ale dictaturii germane; pe șepci și pe mâneci aveau însemnele gărzii: crucea încârligată agresiv; în mână rămasă liberă țineau pistoale grotesc de mari; diagonala și centurile lor miroseau puternic a piele. Acum se aflau în cameră, la căpătâiul patului. Doi din ei erau niște flăcăi uriași, cu buze groase și ochi de pește; cel de-al treilea era scund și gras. Stăteau în picioare lângă pat, cu pistoalele în mână, răsufflând greoi spre el. Liniștea era tulburată doar de gâfâitul astmatic al celui scund și gras. Apoi cineva trase lanțul de la closet la etajul de deasupra și apa începu să gâlgâie în jos, prin țevile din perete.

Ceasornicul bătea tot mai încet. Ciocăniturile din ușa lui Rubașov se înteteau; cei doi bărbați de afară, care veniseră să-l aresteze, băteau alternativ și își suflau în mâinile înghețate. Dar Rubașov nu putea să se trezească, deși știa că acum urma o scenă deosebit de dureroasă: cei trei stau tot lângă patul lui și el încearcă să-și pună halatul. Dar mâneca e întoarsă pe dos; nu reușește să-și introducă brațul în ea. Se luptă în zadar, până ce îl cuprinde un soi de paralizie; nu se poate mișca, deși totul depinde

de îmbrăcarea la timp a mânecii. Această chinuitoare neputință durează câteva secunde, timp în care Rubașov geme și simte umezeala rece de pe tâmpile, iar bătăile din ușa pătrund în somnul lui ca un răpăit îndepărtat de tobe; brațul de sub pernă îi zvâcnește în efortul febril de a găsi mâneca halatului; apoi, în sfârșit, este eliberat de prima lovitură surdă dată peste ureche cu patul pistolului.

Acea primă lovitură era și cea care aducea eliberarea. De obicei, senzația familiară, repetată și trăită iar și iar, de sute de ori, a acestei lovituri, de la care i se trăgea și surzenia, îl făcea să se trezească. Încă mai tremură un timp, și mâna, înfundată sub pernă, continuă să se-ntindă după mâneca halatului; căci, de regulă, înainte de a se trezi definitiv, trebuia să mai treacă prin ultima și cea mai oribilă fază. Ea consta dintr-un sentiment de buimăceală, confuz, că această trezire era adevăratul vis și că, de fapt, el zăcea încă pe pardoseala umedă, de piatră, a celei întunecate, cu găleata la picioare, cu o cană de apă și câteva firimituri de pâine la căpătâi.

Și de data asta continuă pentru câteva clipe starea de confuzie, nesiguranța de a nu ști dacă mâna lui va da de găleată sau de întrerupătorul veiozei. Apoi lumina invadează încăperea și pâcla se risipi. Rubașov respiră adânc de câteva ori și, cu mâinile încrucișate pe piept ca un convalescent, se bucură de încântătorul sentiment de libertate și siguranță. Își șterse fruntea și porțiunea de chelie de la spate cu cearșaful și, redevenind ironic, se uită chiorâș în sus, la portretul „Numărului 1“, conducătorul Partidului, care atârna deasupra patului său, pe peretele camerei – și pe pereții tuturor camerelor de lângă ea, de sub ea sau de deasupra ei; pe toți pereții din casă, din oraș, din imensa țară, pentru care luptase și suferise și care

îl așezase acum din nou în imensa ei poală ocrotitoare. Acum era treaz de-a binelea; dar bătăile în ușa continuau.

3

Cei doi bărbați care veniseră să-l aresteze pe Rubașov stăteau afară, pe palierul întunecos, și se consultau. Portarul Vasili, care-i condusese până sus, stătea în ușa deschisă a liftului și găfâia de frică. Era bătrân și slab. Deasupra gulerului rupt al mantalei militare, pe care și-o aruncase peste cămașa de noapte, se zărea o cicatrice lată, roșie, care-i dădea o înfățișare scrofuloasă. Ea era rezultatul unei răni la ceafă căpătate în războiul civil, în tot cursul căruia luptase în regimentul de partizani al lui Rubașov. Mai târziu, Rubașov fusese trimis în străinătate și Vasili mai afla vești despre el numai ocazional, din ziarele pe care i le citea seara fiica lui. Îi citise discursurile ținute de Rubașov la congrese; erau lungi și greoaie, și Vasili nu reușea niciodată să regăsească în ele tonalitatea glasului aceluia bărbos mititel, comandant de partizani, care știa înjurături atât de frumoase, încât ar fi făcut-o și pe Sfânta Fecioară din Kazan să zâmbească. De obicei, Vasili adormea pe la mijlocul acestor discursuri, dar se trezea întotdeauna când fiica lui ajungea la propozițiile finale și la aplauze, ridicând solemn glasul. La fiecare lozincă de încheiere: „Trăiască Internaționala! Trăiască Revoluția! Trăiască Numărul 1!“, Vasili adăuga un sincer „Amin“ în barbă, ca să nu-l audă fiică-sa, apoi își scotea cojocul, se închina pe ascuns și se băga în pat cu conștiința încărcată. Avea și el atârnat deasupra patului un portret al Numărului 1 și, lângă acesta, o fotografie a lui Rubașov

în postură de comandant al partizanilor. Dacă i-ar găsi această fotografie, probabil că ar fi și el ridicat.

Pe scară era frig, întuneric și foarte liniște. Cel mai tânăr dintre cei doi de la Comisariatul pentru Afaceri Interne propuse să sfărâme broasca trăgând în ea cu pistolul. Vasili se propti de ușa liftului; nu avusese timp să-și încalțe ghetele ca lumea și mâinile îi tremurau atât de tare, că nu putea să-și încheie șireturile. Cel mai vârstnic din cei doi nu era de acord să tragă în broască; arestarea trebuia efectuată discret. Amândoi își suflară în mâinile înțepenite și începură să izbească din nou în ușă; cel tânăr bușea în ea cu patul revolverului. O femeie începu să țipe cu un glas ascuțit câteva etaje mai jos.

— Spune-i să tacă, îi zise cel tânăr lui Vasili.

— Taci din gură! strigă Vasili. Au venit autoritățile.

Femeia tăcu de îndată. Tânărul schimbă tactica; acum maltrata ușa izbind în ea cu cizmele. Zgomotul răsuna pe toată scara; în cele din urmă, ușa fu dată jos.

Cei trei se postară lângă patul lui Rubașov, tânărul cu pistolul în mână, cel vârstnic ținându-se bățos, ca în poziție de drepti; Vasili stătea la câțiva pași în spatele lor, sprijinit de perete. Rubașov își mai ștergea încă transpirația de pe cap; se uită la ei cu o privire mioapă și somnoroasă.

— Cetățene Nicolas Salmanovici Rubașov, în numele legii ești arestat, spuse tânărul.

Rubașov bâjbâi pe sub pernă după ochelari și se săltă un pic în capul oaselor. Cu ochelarii pe nas, ochii lui aveau expresia pe care Vasili și ofițerul cel vârstnic o cunoșteau din vechi fotografii și reproduceri. Ofițerul cel vârstnic înțepeni și mai tare în poziție de drepti; tânărul, crescut sub noii eroi, făcu un pas spre pat; toți trei

vedeau că era gata să spună sau să facă ceva brutal ca să-și ascundă stinghereala.

— Ia arma aia de-aici, tovarășe, îi spuse Rubașov. În definitiv, ce vrei de la mine?

— Ai auzit că ești arestat, spuse băiatul. Îmbracă-te și nu face scandal.

— Aveți mandat de arestare? întrebă Rubașov.

Ofițerul cel vârstnic scoase o hârtie din buzunar, i-o întinse lui Rubașov și luă iarăși poziție de drepti.

Rubașov o citi cu atenție.

— Bine, spuse el. Din chestiile astea nu te lămurești niciodată; să vă ia naiba!

— Îmbracă-te mai repede, spuse băiatul.

Se vedea că brutalitatea nu mai era jucată, ci firească pentru el. „Grozavă generație am produs“, se gândi Rubașov. Își aminti afișele propagandistice în care tineretul era întotdeauna reprezentat cu chipuri zâmbitoare. Se simțea obosit.

— Decât să tot învârți revolverul ăla, mai bine mi-ai da halatul, îi spuse băiatului.

Băiatul roși, dar nu spuse nimic. Ofițerul mai vârstnic îi întinse lui Rubașov halatul. Rubașov își vârî brațul în mânecă.

— Măcar de data asta a mers, spuse el cu un zâmbet crispat.

Ceilalți trei nu înțeleseră și nu spuseră nimic. Îl urmăriă cum se scoală încet din pat și își adună hainele mototolite.

După țipătul strident al femeii, în casă se lăsase tăcerea, dar ei aveau senzația că toți locatarii stăteau trei în pat, ținându-și răsuflarea.

Apoi auziră cum cineva de la un etaj superior trage lanțul și cum apa gâlgâie uniform în jos, prin țevi.

La ușa din față era trasă mașina cu care veniseră ofițerii, un model american nou. Era încă întuneric; șoferul aprinsese farurile, strada dormea sau se prefăcea că doarme. Se urcară, mai întâi flăcăul, apoi Rubașov, apoi ofițerul cel vârstnic. Șoferul, care era tot în uniformă, porni mașina. După colț, drumul nu mai era asfaltat; erau încă în centrul orașului; de jur împrejurul lor erau clădiri mari, moderne, cu nouă sau zece etaje, dar mergeau pe drumuri de țară, din noroi înghețat, cu o pulbere subțire de zăpadă prin crăpături. Șoferul conducea mașina la pas și superba caroserie scârțâia și scrâșnea ca un car cu boi.

— Mergi mai repede, spuse flăcăul, care nu putea suporta tăcerea din mașină.

Șoferul dădu din umeri fără să se uite în jur. Îi aruncase lui Rubașov o privire indiferentă și neprietenoasă când acesta se urcase în mașină. Rubașov avusese cândva un accident de mașină; omul care era la volanul ambulanței se uitase la el cu aceeași privire. Mersul ăsta lent, cu zgâlțâieli, pe niște străzi pustii, cu lumina șovăielnică a farurilor în fața lor, era greu de suportat.

— Cât mai e? întrebă Rubașov, fără să-i privească pe însoțitorii săi. Era cât pe-acți s-adauge: până la spital.

— O jumătate de oră bună, spuse cel vârstnic în uniformă.

Rubașov își scoase țigările din buzunar, băgă una în gură și dădu automat pachetul mai departe. Tânărul refuză scurt, cel vârstnic luă două și-i întinse una șoferului. Șoferul duse mâna la șapcă, apoi le oferă foc tuturor, ținând volanul cu o singură mână. Rubașov își simțea inima mai ușoară; în același timp asta îl enerva. „E și momentul

să devin sentimental“, se gândi el. Dar nu putu rezista tentației de a vorbi, ca să trezească în jurul lui puțină căldură umană.

— Păcat de mașină, spuse el. Mașinile străine costă o avere și după o jumătate de an pe drumurile noastre sunt terminate.

— Aici aveți dreptate. Drumurile noastre sunt foarte înapoiate, spuse bătrânul ofițer.

Rubașov își dădu seama după tonul lui că îi înțelege nepuțința. Se simțea ca un câine căruia tocmai i se azvârlise un os; se hotărî să nu mai vorbească. Dar deodată băiatul spuse agresiv:

— În statele capitaliste sunt mai bune?

Rubașov nu putu să nu rânjească.

— Ai fost vreodată în străinătate? întrebă el.

— Asta nu are nici o importanță! Știu cum e acolo, spuse băiatul. Nu-ncerca să-mi înșiri povești despre asta.

— Drept cine mă iei, de fapt? întrebă Rubașov foarte liniștit. Dar nu se putu abține să nu adauge: Zău că ar trebui să studiezi puțin istoria Partidului.

Băiatul tăcu și își pironi privirea pe spinarea șoferului. Nimeni nu scoase o vorbă. Șoferul înecă pentru a treia oară motorul care găfâia și îl porni din nou, înjurând. Trecură hurducându-se prin suburbii; înfățișarea mizerelor case de lemn nu era cu nimic schimbată. Luna atârna palidă și rece deasupra siluetelor lor gârbovite.

5

Lumina electrică ardea pe toate coridoarele din noua închisoare model. Ea se răsfrângea sumbru pe galeriile de fier, pe pereții goi, spoiți cu var, pe ușile celulelor cu

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i>	5
Primul interogatoriu	11
Al doilea interogatoriu.	103
Al treilea interogatoriu.	173
Ficțiunea gramaticală.	249